

Murádin Jenő

„Ködön át a Máramarosi bércek”

Hollósy nyomában a szülőföldön (1857-1918)

A címnek felírt vessor, *Petőfi* költői képe táj leíró hangulatában, de allegorikusan is társul a választott témához. A festő és szülőföldje - *Hollósy* és Máramaros.

Aki valamennyire is ismeri a kolóniaalapító mester életrajzát, tudhatja, mennyivel több derül ki nagybányai ténykedéséről, mint szülőföldjéhez fűződő kezdeti vagy kései kapcsolatáról. A művésztelep városában alakja mindig rivaldafényben állott; emlékiratok sora idézi meg karizmatikus alakját, vezérszerepét, páratlan művészpédagógusi habitusát.

Félművészként maradt ugyanakkor mindaz, ami azon a mozgalmas öt éven, a nagybányai művésztelep 1896-1901 közötti első korszakán kívül esett. *Hollósy* úgy távozott Nagybányáról, fél évtizeddel az alapítás után, hogy többé nem tért vissza oda. Növendékeivel a leghosszabb időt Técsőn töltötte, és volt velük szülővárosában,

Hollósy Simon önarcképe, 1916

Máramarosszigeten is. A Felső-Tisza és az Iza völgye, a szülőföld ismerős tája ez a vidék. A történelmi Máramaros, a Gutinon túl kezdődik. Hiszen Nagybánya Szatmár vármegyének volt mindig a része, a mai Máramaros központjává csak a térség újabb kori adminisztratív felosztása tette meg mesterségesen.

A Gutinon túli régióba vezetett minden kutatóút, mely *Hollósy Simon* pályájának fehér foltjait próbálta eltüntetni. Innen ihletődött és végső helyére ide került az a történelmi tábla is, *A huszti vár*, amely a nagybányai kolónia létrejöttében olyan nevezetessé vált. Erről a műről és *Hollósy* kapcsolatainak néhány vonatkozásáról lesz szó az itt következőkben.

Az anyától, apától egyaránt örmény vért örökölt *Hollósy Simon* Máramarosszigeten született 1857-ben. Szülei valamivel a 48-as forradalom előtt költöztek át Szamosújvárról erre a vidékre. Apjának divatárkereskedése volt a városban, s bár különösebben módos nem lehetett, annyira elég tehető, hogy mindhárom gyermekét taníttassa. *Simon* és öccse *József* a művészet iránt mutatott vonzalmat, ők Pesten, majd Münchenben folytattak tanulmányokat. A

harmadik testvér, *István*, Máramarosszigeten lett városi tisztviselő. Sorsa egyedül Simont tartotta meg a művészpályán, aki a bajor fővárosban megtelepedve magániskolája jövedelméből élt.

A festő és szülővárosa kapcsolata akkor vált a jövőt tekintve érdekessé, amikor hazatérésre kérték föl, megbízást kínálva számára egy történelmi kép megfestésére. Az Országos Magyar Képzőművészeti Tanács 1895-ben, a millenáris ünnepekre készülve hirdetett pályázatot történelmi tárgyú művek megfestésére. Megyék, városok, köztisztviselők olyan alkotásokra adtak megrendelést, amelyek régióiknak valamely nevezetes eseményét örökítették meg. Az is természetes volt, hogy ilyenkor ott élők, vagy onnan elszármazott művész kapja meg a képrendelést. Ilyenformán Máramaros megye vezetői még az említett esztendő elején kapcsolatba léptek a Münchenben élő *Hollósy*val.

A képrendelés terve és ajánlata, legálábbis ahogyan a kezdetben mutatkozott, annyira csábító volt, hogy *Hollósy* már február végén Budapestre utazott a részletek megbeszélésére. *Réti István* a nagybányai művésztelepről szóló könyvében erről így írt: „*Thorma* kalauzolta a Pesten járatlan *Hollósy*t, és tulajdonképpen e megrendelés és a pár napos pesti tartó-

A huszti vár

kodás váltotta ki a későbbi nyári expedíció ötletét, mert hiszen logikus volt, hogy *Hollósy*nak egy időre haza kell majd jönnie a huszti várromot természet után megfesteni. Itt kezdődik a nagybányai mozgalom története. (...) Ez a lehetőség felizgatta képzeletünket, és szót szöbe öltve ötlött eszünkbe, hogy jöjjön *Hollósy* akkor ide egész nyárra az iskolájával együtt, mert ezt a fő megélhetési forrását nem hagyhatja ott hosszabb időre Münchenben, még kevésbé oszthatja föl”¹

A megrendelők valamilyen köpenyeskardos jelenetet, történelmi zsánert vártak a festőtől. S ha eleinte úgy tűnt, hogy *Hollósy* nem zárkózott el egy epikus témától, később meggondolta a dolgot, s mindössze egy tájképet, de nagyvonalú és kvalitásos művet festett helyette. Mindez azonban a megbízók ízlésével és elképzelésével kibékíthetetlen ellentétben állott. A vármegye az elkészült festmény átvételét elutasította.

A nevezetes affér előtt kövessük azonban a kép keletkezésének történetét.

Hollósy már régóta készült tájképezni a szülőföldön, szívesen vállalta hát a feladatot. Emlékeit idézték föl a Máramaros lenyűgözően szép tájai. Gyermekkorát és ifjúkorát töltötte ott. „A varázsos szépségű máramarosi táj, a Kárpátok fensége életre szóló emléket adott. Néha napokra eltűnt otthonról, felkereste a havasi esztenákat, s élte az erdei emberek életét. (...) Ezek az élmények sohasem veszték el benne, Münchenben visszatérnek”²

Közben a táborverők csapata 1896. május 6-án megérkezett Nagybányára. Berendezkedésük után kerített sort *Hollósy* arra, hogy terepszemlére Máramarosszigettől nem messze, a Tisza túloldalán fekvő Husztra ellátogasson. *Iványi Grünwald* Bélával közösen vállalkozott a kirándulásra. Pár nap alatt *Hollósy* vázlatokat, *Grünwald* pedig a megfelelő néző-

pontból fényképfelvételeket készített. Ez a módszer - a fényképezés - akkoriban a naturalista festésmód természetes velejárója volt. *Réti István* elevenen emlékezett a balszerenese üldözte kép elkészültére. „Itthon egy nagy vásznon Hollósy elkezdte a munkát: elől gyümölcsös, közepeit a falu egy-két fehér házikója, a lombos, erdős hegy tetején pedig Huszt várának maradék romjai. Nem túlságos nagy kedvvel dolgozott a képen, de azért haladt vele, amikor beütött a villám egy ügyvéd és a végrehajtó képében, s valami rég elfeledett ifjúkori váltóadósság fejében lefoglalták a készülő képet. *Hollósyt* végtelenül lehangolta az eset, eltűnt minden bizakodása.”³

E botrány *Hollósy* ellen hangolhatta a vármegyei tisztviselőket. A kép elutasításának azonban nem ez volt az igazi oka. Szomorkás, inkább az elmúlás hangulatát keltő festmény került a megrendelők elé, amikor ők valami hősi, történelmi pátoszú tablóra számítottak. A 200 x 150 cm-es nagy vásznon kétségtelenül egy plein air tájkép. Előterében világoszöld színekben játszó mező látszik, kék-fehér-rózsaszín virágokkal. A házcsoport tanyának tűnik magas gémeskútjával. A zsindeletetős ház fehér füstöt eregető kéménye az élet egyetlen jele. Háttérben átmenet nélkül emelkedik a magasba a romokat hordozó huszti hegy. Rozsdabarna erdő, kék ég, bokrok, fák, felhők csendes békéje... Semmi monumentalitás: ez A huszti. A kép bal sarkában jellegzetes betűkkel: *Hollósy*.⁴

Nem érdektelen a festmény sorsát, hányattatását is nyomon követni. Az elutasítás miatt haragos festő úgy rendelkezett, hogy a képet a megyei levéltárban helyezték el, éspedig befelé fordítva, hogy senki ne láthassa. Innen került a közhatalomváltozás után az Astra (az erdélyi román közművelődési egyesület) helyi székházának dísztermébe. A háborús idők kezdetén, 1939-ben Kolozsvárra, 1940-ben Tordára menekítették a képet. Csak sok évvel később

Tengerihántás, 1885

vihette haza *Francisc Nistor*, a máramarosszigeti múzeum igazgatója.

Miután *Hollósy*nak szülővárosában 1990 tavaszán emléktáblát avattak, a kép ismét az érdeklődés előterébe került. Talán ennek lett nem várt következménye, hogy műkincs-tolvajok 1993. február 2-án a hatalmas képet díszes keretéből kiemelve ellopták, s a határon túlra csempészték. A képtolvajok 1995-ben kerültek rendőrkézre, a festmény pedig Magyarországról (miután a Magyar Nemzeti Galéria restauráltatta) visszajutott eredeti helyére.

Hollósy Simon életének és művészetének utolsó korszakát a csupán vázlatosan fölrajzolható técsői évek idézik meg. 1904-től tíz alkalommal kereste föl növendékeivel Máramaros vármegye egyik járásának központját, Técsőt. Ismerősei éltek ott, a gyógyszerész Ágoston családban örmény földijeire, barátaira talált. Kistécsőt és Nagytécsőt a Tisza választja el, utóbbi a mai Ukrajna területére esik. Kistécső

Técső

egyetlen házsor csupán a Tisza rekettyés, fűzfás partján. Festői motívumai a Nagynereszen, a falu utcáját szorosan követő magas hegyhát és Máramaros irányában az alacsonyabb Kisnereszen. Közel van a Kőhídnak nevezett hely, egy erdős dombláb, mibe sziklás-köves kanyart mos ki egy patak.

Természetimádó és különc voltára ráillik az a kép, amit ismerői és tanítványai hagytak reánk. Néha napokon át bolyong egyedül a Tisza partján, a hegyekben. Rajzolja a halászokat, vázlatokat készít festményeihez, köztük soha be nem fejezett művéhez, a Rákóczi-indulóhoz⁵

Kistécsőn e sorok írója 1969 júniusában még találkozott olyan helybeliekkel, akik emlékeztek a festőre, legendává szőtték titokzatos alakját. *Rusznayák József* 84 éves kistécsői lakos mondta: „*Hollósy* Nagytécsőben kivett bérbé egy szobát, és ott laktak hárman vagy négyen együtt. A ház a Mokány Andrásé volt. Festette a Tiszát, a hidat, a Tiszán túl a Nereszent. Itt Kistécsőben fogadott asszonyokat, azokat festette. A gyerekek, akkor én is fiatal voltam, csapatostul mentek utána. Nekem volt képem is tőle, mert ami nem tetszett, azt nekünk adta. Aztán elhányódott. Ha én tudtam volna, de ki törődött akkor ilyesmivel. ’17-ben lefogaták, azzal vádolták, hogy áruló, hogy az oroszokkal cimborái. Nem is itt halt meg, a katonák elvitték. Talán

nem is halt meg ’18-ban, csak úgy mondták, mert valahová elhurcolták a háborúkor.⁶ *Hollósy* 1918. május 8-án halt meg.

Müncheni iskolájának szétszéledése a világháború végén mintha életerejétől fosztotta volna meg a festőt. Már betegen a técsői iskola tanítói lakásában lakott. Fekhelye fekete táblával felszerelt kórházi ágy. Erre a láztáblának szolgáló alkalmatosságra rajzolta fel utolsó vázlatait.

Lábjegyzetek:

¹ Réti István: *A nagybányai művésztelep*. Budapest 1994. 11—12.

² Németh Lajos: *Hollósy Simon és kora művészete*. Budapest 1956. 28.

³ Réti: i.m. 17.

⁴ Murádin Jenő: *Hollósy Simon: A huszti vár*. Művészettörténeti Értesítő, 1979. XXVIII. évf. 2. sz. 128-130.

⁵ Raoul Șorban: *O viață de artist între München și București* 1986. 109.

⁶ Murádin Jenő: *Emlékek, adatok az ismeretlen Hollósyról*. Utunk Évkönyv 1971. 323-338

Megjelent: Armanopolis Örmény Kultúra és Művészet Szamosújváron ARARÁT Könyvkiadó, Bukarest 2002

Szénaboglyák